

## İstanbul'un İdari Yapısına Dönemsel Bir Bakış (1923 – 1950)

### A Periodical Overview of Istanbul's Administrative Structure (1923 – 1950)

#### ÖZ

Yerleşim tarihi yönüyle kadim bir şehir olan İstanbul, jeopolitik konumuna bağlı olarak Roma Medeniyeti ve Bizans'ın ardından Osmanlı'ya başkentlik yapmıştır. Sosyal ve ekonomik yönden her daim gelişim gösteren İstanbul önemini günümüzde de korumaktadır. Sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerinin yoğunlaştığı İstanbul sürekli olarak göç almakta ve şehir buna bağlı olarak mekânsal bakımdan gelişme göstermektedir. Bu gelişime bağlı olarak İstanbul'da özellikle ihtiyaç duyulan kamu hizmetlerinin karşılanması ve koordinasyonun sağlanması amacıyla idari düzenlemeler geçmişte gerçekleştirildiği gibi günümüzde de devam etmektedir. Bizans ve Osmanlı döneminde Suriçi ve yakın çevresinde on dört idari bölgeye sahip olan İstanbul mekânsal gelişimini sürdürmüş ve Tanzimat döneminde vilayet statüsüne sahip olmuştur. Cumhuriyet'in ilk idari yapılanması içinde 1924 yılında Bakırköy, Adalar ve Merkez olmak üzere sadece üç kazadan oluşan İstanbul 1950 yılı sonuna kadar kaza sayısını 16'ya ulaştırmıştır. Bu çalışmada 1923 – 1950 yılları arası İstanbul'da ortaya çıkan idari yapıdaki değişim ve gelişim sebep ve sonuçlarıyla birlikte kronolojik olarak ele alınmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** İdari coğrafya, İstanbul, yerleşme

#### ABSTRACT

Istanbul, an ancient city in terms of settlement history, served as the capital of the Ottoman Empire after the Roman Civilization and Byzantium due to its geopolitical location. Istanbul, which has always developed in social and economic aspects, maintains its importance today. Istanbul, where industry, trade, and service sectors are concentrated, constantly receives migration and the city develops spatially accordingly. Depending on this development, in order to meet the public services needed in particular and to ensure coordination, administrative arrangements in Istanbul, as they were made in the past, continue today as well. Istanbul, which had fourteen administrative regions in Suriçi and its immediate vicinity during the Byzantine and Ottoman periods, continued its spatial development and gained the status of a province during the Tanzimat period. Istanbul, which consisted of only three districts, Bakırköy, Adalar, and Merkez, in 1924 within the first administrative structure of the Republic, increased the number of districts to 16 by the end of 1950. In this study, the changes and developments in the administrative structure of Istanbul between 1923 and 1950 are discussed chronologically, with their causes and consequences.

**Keywords:** Administrative geography, Istanbul, settlement

Fatih AYHAN



Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen  
Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü,  
Afyonkarahisar, Türkiye



Geliş Tarihi/Received 19.07.2024  
Kabul Tarihi/Accepted 12.12.2024  
Yayın Tarihi/Publication Date 30.12.2024

Sorumlu Yazar/Corresponding author:  
Fatih AYHAN  
E-mail: [fayhan@aku.edu.tr](mailto:fayhan@aku.edu.tr)

Cite this article as:  
Ayhan, F. (2024). A periodical overview of  
Istanbul's administrative structure (1923 –  
1950). *Eastern Geographical Review*, 29(52),  
163-172.



Content of this journal is licensed under a Creative  
Commons Attribution-Noncommercial 4.0  
International License.

## Giriş

Devletin egemenliği altında bulunan ve siyasi nitelik taşıyan coğrafi mekânın tümü “mülk” olarak tanımlanır. Diğer yandan ülke arazisinin yasalar çerçevesinde sistemli bir şekilde kontrol altında tutulması, kamu hizmetlerinin etkili şekilde yürütülmesi ve denetlenmesi amacıyla merkezi idare, ülkenin coğrafi koşullarına göre teşkilatlanmıştır (Gözübüyük, 1997; Özçağlar, 2005). İdari yapı veya idari teşkilatlanma ülkeler arasında farklılık gösterdiği gibi aynı ülkede idari yapı çeşitli şartlara bağlı olarak zaman içinde değişiklik gösterebilir (Koday, 2021).

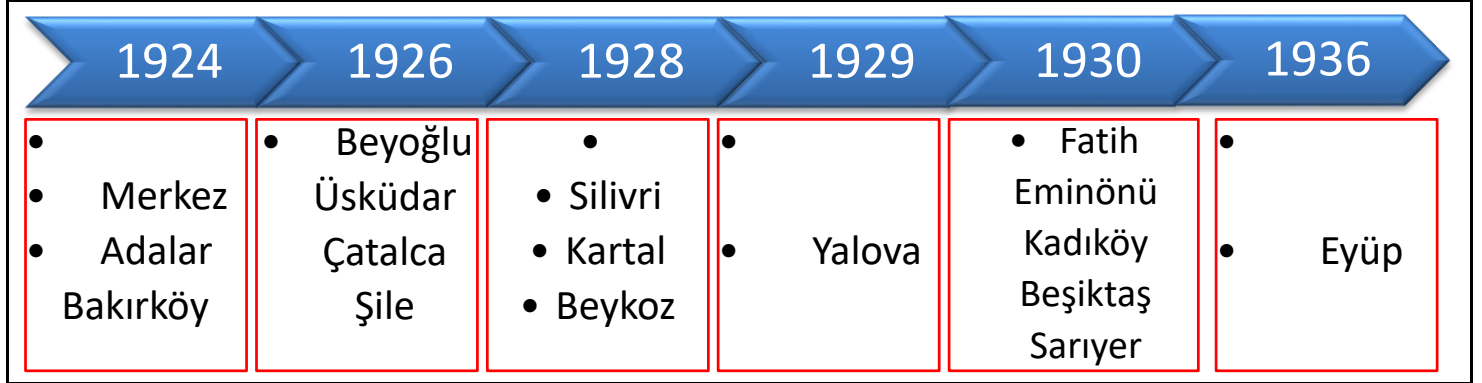
Osmanlı döneminde idari yapı dönemsel olarak değişikliklere uğramıştır. Klasik dönemde idari yapı; sancak ve eyalet sistemine dayanırken Tanzimat Dönemi'ne gelindiğinde Fransız taşra yönetim modeli esas alınarak vilayet sistemine geçiş yapılmıştır (Torun, 2017). Vilayet sistemi daha sonra Cumhuriyet dönemine aktarılsa da zaman içinde şartlara bağlı olarak yapılan kanuni düzenlemelerle vilayet sistemi içinde de değişiklikler gerçekleşmiştir.

Ülkemizde halen geçerli olan 1982 Anayasası'nın idari bölünüşü ile ilgili 126. maddesine göre “Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından, coğrafya durumuna, ekonomik şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre, illere; iller de diğer kademeli bölümlere ayrılır.” hükmü bulunmaktadır. Buna göre ülkemiz toprakları ilk olarak illere, iller ilçelere ve ilçeler de köy idari alanlarına ayrılmıştır (Ayhan, 2021).

İstanbul, yerleşim tarihi yönüyle kadim bir şehirdir. Roma Medeniyeti ve Bizans'ın ardından Osmanlı'ya başkentlik yapmış olan İstanbul önemini Cumhuriyet'ten sonra da korumuştur. Cumhuriyet'ten önce başkent özelliğine bağlı olarak idari yapısı ve bölümlenmesi özel statüye bağlı olan İstanbul, sahip olduğu coğrafi konumun avantajına bağlı olarak sosyal, ekonomik ve mekânsal bakımdan sürekli gelişme göstermektedir. İstanbul'da doğal nedenlere ve özellikle göçe bağlı olarak artan nüfus nedeniyle görülen mekânsal gelişim ve genişleme beraberinde birtakım idari düzenlemeleri (Gökburun, 2017) getirmiştir. Bu idari düzenlemelerle İstanbul'da yeni kazalar (ilçe) oluşturulmuş,

bu kazalara zaman içinde nahiye veya bucaklar bağlanmış, köy ve mahallelerin bağlı olduğu idari birimler değiştirilmiştir.

TBMM kurulduktan sonra 1921 yılında çıkarılan "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu" ile yeni dönemin ilk idari düzenlemesi gerçekleştirilmiştir (Özçağlar, 2015). Bu düzenlemede bugünkü İstanbul idari sınırları içinde İstanbul, Beyoğlu, Çatalca ve Üsküdar adıyla dört farklı vilayet kurulmuştur. Ancak zaman içinde idari yapıda gerçekleştirilen değişikliklerle İstanbul'un kaza sayısı 1936 yılında Eyüp kazasının oluşturulmasıyla 16'ya yükselirken 1950 yılına kadar bu durum korunmuştur (Şekil 1).



Şekil 1.

Yıllar itibariyle İstanbul'da teşkil edilen kazalar (1924 – 1950).

Ülkemizde ilçelerin kurulması, kaldırılması, adlarının tespiti, merkez ve sınırlarının değiştirilmesi ve belirtilmesi, il İdaresi Kanunu'na göre belirlenir. Cumhuriyet'in ilk döneminde kaza teşkilatlarının kurulmasında gözetilen iki önemli kriter yerleşmelerin coğrafi durumu ve ekonomik ilişkileri şeklindedir. Ancak kazaların (ilçe) idari sınırlarının belirlenmesinde herhangi bir somut kriterin olmayışı yerleşmelerin sık sık idari sınırlarının değişmesine neden olmuştur (Şahin, 2017, s. 423).

Ülkemizde idari alanda gerçekleştirilen düzenlemeleri incelediğimizde yerleşmelerin sahip olduğu nüfus büyüklüğü, sağlık, eğitim, güvenlik vb. kamu hizmetlerinin etkin bir şekilde karşılanması, coğrafi konum, ulaşım imkânları, en yakın il veya ilçe merkezine yakınlık durumları ve yerleşmelerin mekânsal gelişiminin göz önünde tutulduğu görülmektedir. Bu belirtilen kriterler içinde en önemlileri yerleşme nüfuslarının artışı ve mekânsal büyümesi olmuştur. Nüfusu artarak mekânsal olarak büyüyen yerleşmelerde kamu hizmetlerinin sağlanmasında aksaklıklar olacağı düşünülerek bu yerleşmelerin bölünmesi ve bu alanlarda yeni idari birimler kurulması ülkemizde sıkça görülen bir durum olmuştur.

Bu çalışmada ülkemizin ve hatta dünyanın önemli şehirlerinden biri olarak görülen İstanbul'un idari yapısında Erken Cumhuriyet Dönemi olarak adlandırılan 1923 – 1950 yılları arasında meydana gelen değişimi ve gelişimi tarihsel perspektiften ortaya koyma amaçlanmaktadır. İstanbul'un, Bizans ve Osmanlı'ya başkentlik yapmış olması nedeniyle idari tarihçesi daha derin olup belirtilen devletlerin diğer yerleşmelerine göre İstanbul her zaman idari

bakımdan özel bir statüye sahip olmuştur. Yapılan literatür taramasında İstanbul'un Erken Cumhuriyet Dönemi idari yapısına özel bir çalışma olmadığı görülmüştür. Bu çalışmada İstanbul'un idari yapısının beşeri ve ekonomik coğrafyanın alt dalı olan idari coğrafya perspektifinden ele alınarak tamamlanmasının çalışmaya özgünlük katması beklenmektedir.

## Yöntem

Araştırmanın temel veri kaynaklarından biri idari yapılanmaya ait hazırlanan ve kabul edilerek yürürlüğe giren kanun ve kanun hükmünde kararnamelelerdir. Belirtilen bu kaynaklara Resmi Gazetenin ilgili sayılarından ulaşılmıştır. Diğer ana veri kaynağı ise DİE tarafından 1927 yılından 1950 yılına kadar tespit edilerek ortaya konmuş olan genel nüfus sayımı sonuçlarıdır. Bu nüfus sayım sonuçları ilgili dönemlerdeki idari yapılanmayı tam olarak ortaya koymaktadır. Araştırmada sosyal bilimlerin alanında yaygın olan içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemleri arasında yer alan içerik analizi yöntemi; yazılı, görsel ve işitsel materyallerin içeriğini sistematik bir şekilde analiz etmeyi amaçlamaktadır (Alanka, 2024). Araştırmada nüfus sayımlarında yerleşmelere ait belirtilen nüfus verileri yüzölçüm ve nüfus yoğunluğu bakımından incelenerek ilin genel idari yapısı analize tabi tutulmuştur. Analiz edilen verilerden yola çıkarak 1950 yılına ait İstanbul'un idari haritası ArcGIS 10.8 programı yardımıyla oluşturulmuştur.

## Bulgular

### Cumhuriyet Öncesi İstanbul'da İdari Yapının Geçmişi

İstanbul'un yerleşme tarihi Paleolitik dönemde yaklaşık M.Ö. 8500 yıllarında Avrupa Yakası'nda Yarımburgaz Mağarasının bulunduğu bölgede başlamıştır. Sonraki dönemde Balkanlar'dan gelerek Alibeyköy ve Kâğıthane derelerinin döküldüğü Haliç kıyısına yerleşen Megaralılar bu bölgede "Byzantion" kentini kurmuşlardır. Uzun yıllar Roma İmparatorluğu'na vergi vererek

varlığını sürdüren Byzantion, M.S. 196 yılında Roma İmparatorluğu'nun kenti durumuna gelmiştir. M.S. 330 yılında Roma İmparatoru Konstantin, Byzantion'u doğuda Roma'ya eş başkent ilan ederek adını "Konstantinopolis" olarak değiştirmiştir (Kuban, 1970, s. 28). Bu tarihten sonra üç kıtaya hükmeden bir imparatorluğun merkezi olan İstanbul dünya ölçeğinde bir şehir konumuna ulaşmıştır (Bozlağan, 2012). Konstantinopolis bu dönem Roma'daki idari bölünmeye uygun olarak 14 bölgeye ayrılırken (Keçiş, 2015) bu on dört bölgenin idari sınırlarını şehrin topografyasına uygun olarak ortaya çıkan ana yollar oluşturmuştur (Kuban, 1970, s. 28).



**Şekil 2.**  
Konstantinopolis'in V. yüzyıla ait idari bölünmesi.  
(Kaynak: Notitia Urbis Constantinopolitanae'den akt. Özükan, 2020, s. 52).

Konstantinopolis'in M.S. V. yüzyıla ait idari bölünmesinin yer aldığı Şekil 2'de kentin yerleşim çekirdeğinde yer alan Byzantium (birinci bölge) ve on üç mahalle görülmektedir. Bu harita II. Theodosios döneminde (MS. 408 – 450) saraydaki bir devlet görevlisi tarafından 425 yılında yazılan "Notitia Urbis Constantinopolitanae" adlı kitapta yer almaktadır (Magdalino, 2015, s. 417). Notitia'ya göre şehri oluşturan 14 mahallenin on ikisi sur içinde iç mahalle olarak adlandırılırken Sykae (XIII - Galata) ve Blakerna (XIV – Ayvansaray) mahalleleri sur dışında kalan dış mahalleleri oluşturmaktaydı (Berger, 1994).

Bizans döneminde Konstantinopolis; siyasi, idari, askeri, ticari vb. açıdan imparatorluğun en önemli merkezi olurken IX. yüzyıla kadar şehrin idari, adli ve ticari yönetiminden Prefect (vali) adı verilen görevli sorumlu olmuştur (Güneş, 2017, s. 717). M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu, Doğu Roma (Bizans) ve Batı Roma İmparatorluğu olarak ikiye ayrılmış ve Konstantinopolis Bizans İmparatorluğu'nun yönetim merkezi olmaya devam etmiştir. 1453 yılında

Konstantinopolis'in II. Mehmet tarafından fethedilmesiyle kent için yeni bir dönem başlamıştır. Bundan sonraki süreçte "Konstantiniyye" adını alan şehir Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti (payitaht) haline gelmiştir.

Osmanlı idari teşkilatlanmasında Tanzimat Dönemi'ne kadar eyalet sistemi uygulanmıştır. Bu sistemde yerleşmeler idari olarak eyalet, sancak, kaza ve köylerden oluşmaktaydı. Ancak başkent özelliğinden dolayı Konstantiniyye'de farklı bir idari taksimat uygulanarak idari bakımdan İstanbul ve Bilad-ı Selase (Üsküdar, Galata ve Eyüp) şeklinde birbirinden bağımsız dört ayrı kadılık teşkilatı kurulmuştur. Bu kadılık teşkilatları ve idari sınırları şu şekildedir (İpşirli, 2015; Kılıç, 1999, s. 89):

- Tarihi Yarımada ve Sur içi Bölgesi → İstanbul Kadılığı
- Sur dışından Çatalca ve Silivri'ye kadar olan bölge → Eyüp Kadılığı
- Beyoğlu'ndan Rumelikavağı'na kadar olan bölge → Galata Kadılığı
- Şile, Kandıra, Gebze ve Karamürsel dâhil olmak üzere Anadolu Yakası'nın tamamı → Üsküdar Kadılığı.

İstanbul'da kurulan kadılık teşkilatına bağlı olarak birkaç mahallenin bir araya getirilmesiyle *nahiye* adı verilen idari bölgeler oluşturulmuştur. Fetihle birlikte İstanbul'da Türk – İslam sentezine uygun olarak başlayan imar hareketi sonucu yaklaşık yetmiş yılda on üç nahiye oluşturularak Osmanlı Dönemi Suriçi bölgesi büyük oranda şekillenmiştir. Kurulan bu nahiyeler genellikle padişah veya üst düzey paşalar tarafından inşa edilen

külliye etrafındaki birkaç mahalleyi kapsamaktaydı (Canatar, 2015). Atik Ali Paşa ismiyle iki nahiyenin yer aldığı İstanbul'daki bu nahiyelerin dağılımı incelendiğinde İstanbul Kadılığı'nın genel

olarak Bizans Döneminde idari bakımdan ayrılmış on üç bölgeye büyük oranda uyum sağladığı görülmektedir (Tablo 1).

**Tablo 1.**

*Fetih Sonrası İstanbul'un Nahiyeye Teşkilatı*

Ayasofya Nahiyesi	Atik Ali Paşa Nahiyesi	Sultan Mehmet Han Nahiyesi
Mahmutpaşa Nahiyesi	Atik Ali Paşa Nahiyesi	Topkapı Nahiyesi
Muratpaşa Nahiyesi	İbrahim Paşa Nahiyesi	Sultan Beyazıt Han Nahiyesi
Ebülvefa Nahiyesi	Davutpaşa Nahiyesi	Kocamustafapaşa Nahiyesi
Sultan Selim Han Nahiyesi		

1864 yılında yürürlüğe giren "Vilayet Nizamnamesi" ile Osmanlı'nın uzun dönem boyunca uyguladığı eyalet sistemine son verildi. Yeni sistemle imparatorluk sınırları içinde idari yapı; vilayet, sancak, kaza ve nahiyeye şeklinde oluşturulmuştur. Bu düzenlemede İstanbul ilk etapta kapsam dışı bırakılsa da 1868 yılında "İstanbul Vilayetinin İdare-i Umumiyesine Dair Nizamname" ile "İstanbul vilayeti" adıyla bir idare teşkil edilmiştir. Oluşturulan bu idari yapıda İstanbul; Dersaadet, Beyoğlu, Üsküdar ve Kazayı Erbaa livalarından oluşmaktaydı (Güneş, 2015). 1868 yılında İstanbul'a ait idari yapılanma Tablo 2'de belirtilmiştir.

Tablo 2'deki idari yapılanmayı incelediğimizde Adalar bölgesinin Dersaadet livası içinde olduğu ve Anadolu Yakasının tamamının Üsküdar livası olarak tanımlandığı görülmektedir. Avrupa Yakasında Sur dışı bölgesinde Kaza-i Erbaa adıyla Büyükçekmece, Küçükçekmece ve Çatalca kazaları yer almaktadır. İstanbul Boğazi kıyıları ve Haliç'in Kasımpaşa bölümü Beyoğlu Livası altında toplanmıştır.

II. Meşrutiyet'in (1908) ardından kurulan Meclis-i Mebusan'da yeni bir vilayet yapılanması kurulurken bu yapılanmada İstanbul vilayeti; İzmit, Çatalca, Beyoğlu ve Üsküdar livaları ile Şehremaneti'ne bağlı Adalar, Gekbuze (Gebze), Beykoz, Kartal, Küçükçekmece ve Şişli kazalarından oluşmaktaydı (Oktay, 2015).

**Tablo 2.**

*1868 Yılı İstanbul İdari Yapılanması*

Livalar	Dersaadet	Beyoğlu	Kazayı Erbaa	Üsküdar
	Ayasofya	Kasımpaşa	Çekmece-i Kebir	Anadolu Hisarı
	Fatih	Beşiktaş	Çekmece-i Sağır	Beykoz
<b>Bağlı Kazalar</b>	Samatya	Yeniköy	Çatalca	Kartal
	Eyüp	Büyükdere		
	Adalar			

**Kaynak:** (Güneş, 2015).

### **Erken Cumhuriyet Dönemi İdari Yapının Gelişimi (1923 – 1950)**

Osmanlı'nın son döneminde yapılan idari düzenlemelerle imparatorluk sınırları içinde 15 vilayet, 36 mülhak sancak ve 16 müstakil sancak olmak üzere toplam 67 idari birim oluşturulmuştur. Bu idari yapılanma içinde İstanbul vilayet özelliği taşıyan Beyoğlu ve Üsküdar mülhak sancak, Çatalca ise müstakil sancak niteliğine sahiptir (Çolak & Çolak, 2023, s. 11).

TBMM'nin kurulmasıyla birlikte Cumhuriyet yönetimine geçiş aşamasında idari alanda ilk düzenleme 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile gerçekleştirilmiştir. Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 10. maddesindeki "Türkiye, coğrafi vaziyet ve iktisadi münasebet nokta-i nazarından vilâyetlere; vilâyetler kazalara ayrılmış olup kazalar da nahiyelerden oluşmaktadır." (Resmi Gazete, 1921) düzenlemesiyle "sancak" idari birimi kaldırılarak mevcut sancaklar vilayete dönüştürülmüştür. Böylece yeni idari yapı;

vilayet, kaza, nahiyeye ve köy şeklinde oluşturulmuştur. Bu düzenlemede Osmanlı'dan kalan mülki idare sınırları olduğu gibi kabul edilmiştir (Demir, 2018). Esasında bu durum mülki idarede köklü değişiklik yapmak yerine bazı küçük değişiklikler ile Osmanlı mülki idare yapısının devam ettirildiğini göstermektedir.

Cumhuriyet'in ilanının ardından Ankara'nın başkent ilan edilmesi, İstanbul'un önceki dönemde sahip olduğu idari ayrıcalığı sona erdirmiştir. Böylece İstanbul'un idari yapısındaki değişiklikler ülke geneline dair çıkarılan yasalara göre biçimlenmeye başlamıştır. Cumhuriyet'in ilk döneminde yapılan idari düzenlemelerde nüfus yoğunluğu durumu ile birlikte yerleşmelerin sahip olduğu ekonomik potansiyel, idari bakımdan yeterlilik durumunun dikkate alındığı kanun düzenlemelerindeki gerekçelerde ifade edilmiştir.

**Tablo 3.**  
*İstanbul'da Cumhuriyet'in İlk Döneminde Gerçekleşen İdari Düzenlemeler*

Yıllar	Düzenleme	Açıklama
1924	İstanbul (Merkez), Adalar ve Bakırköy	20.01.1921 tarih ve 85 sayılı "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu" ile İstanbul vilayeti belirtilen kazalardan teşkil edilmiştir.
1926	Beyoğlu, Üsküdar ve Çatalca	30.05.1926 tarih ve 877 sayılı "Teşkilatı Mülkiye Kanunu" düzenlemesiyle belirtilen vilayetler İstanbul'a bağlı kaza yerleşmeleri haline getirilmiştir.
1926	Şile	30.05.1926 tarih ve 877 sayılı "Teşkilatı Mülkiye Kanunu" düzenlemesiyle daha önce Üsküdar vilayetine bağlı olan Şile kazası, İstanbul vilayetine bağlanmıştır.

Cumhuriyet'in ilk idari örgütlenmesinde İstanbul; Merkez, Adalar ve Bakırköy kazalarından oluşmak üzere vilayet (il) haline getirilirken (Tablo 3) Beyoğlu, Üsküdar ve Çatalca yerleşmeleri de İstanbul'dan ayrı şekilde vilayet statüsüne sahip olmuştur (Şahin, 2015, s. 246). 1924 yılına ait Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile yapılan bu düzenleme çok uzun sürmemiş ve 1926 yılında yürürlüğe giren 877 numaralı Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu ile Beyoğlu, Üsküdar ve Çatalca vilayetlerinin statüsü değiştirilerek İstanbul'un kazası haline getirilmiş aynı zamanda Şile kazası da İstanbul vilayetine bağlanmıştır (Resmi Gazete, 1926). Alınan bu karara gerekçe olarak Beyoğlu ve Üsküdar'ın idari, mali ve tarihi açıdan İstanbul vilayetiyle bütünlük oluşturduğu belirtilerek bu yerleşmelerde hizmet sağlama noktasında özel idarenin yetersiz kaldığı vurgulanmıştır. Çatalca'da ise özel idarenin yetersizliği yanında yerleşmenin sahip olduğu nüfus, yüzölçüm, ekonomik imkânlar vb. unsurların müstakil vilayet olma bakımından yetersizliği etkili

olmuştur (Çolak & Çolak, 2023).

Cumhuriyet'in ilk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılına ait DİE verileri incelendiğinde (Tablo 4) İstanbul'un yüz ölçüm açısından en büyük kazasının Çatalca (2.525 km<sup>2</sup>) olduğu görülürken Anadolu Yakası'nda Üsküdar (1.090 km<sup>2</sup>) ve Şile (1.030 km<sup>2</sup>) kazaları geniş yer kaplamaktadır. Diğer yandan Beyoğlu kazasına ait yüz ölçüm ve nüfus yoğunluk verileri DİE tarafından merkez kazası içine dahil edilmiştir. Kırsal yerleşmelerin, tarım arazilerinin, orman ve sulak alanların geniş yer kapladığı bu ilçeler sonraki yıllarda sanayi faaliyetlerine ev sahipliği yaparak özellikle 1950'lerden sonra kendi sınırları içinden yeni ilçelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. 1927 yılında Şile (13.495) ve Çatalca'nın (50.612) seyrek nüfusa sahip olduğu görülürken Merkez (261.504) ve Beyoğlu (294.025) kazaları nüfusun yoğun olduğu alanlardır.

**Tablo 4.**  
*1927 Yılı İstanbul'un Kazalarına Ait Nüfus ve Yoğunluk Verileri*

Kaza Adı	Nüfus	Yüzölçüm (km <sup>2</sup> )	Yoğunluk (kişi/km <sup>2</sup> )	Kaza Adı	Nüfus	Yüzölçüm (km <sup>2</sup> )	Yoğunluk (kişi/km <sup>2</sup> )
Adalar	11.691	12	974,3	Merkez	261.504	535	1025,9
Bakırköy	20.441	290	70,5	Şile	13.495	1.030	13,1
Beyoğlu	294.025	---	---	Üsküdar	155.092	1.090	142,3
Çatalca	50.612	2.525	20,0	Toplam	806.860	5.482	147,2

**Kaynak:** DİE 1927 Yılı Nüfus Sayım Sonuçları.

1927 yılı itibarıyla Avrupa Yakasında dört ve Anadolu Yakasında üç olmak üzere toplam yedi kazası bulunan İstanbul'da sonraki yıllarda idari düzenlemeler devam etmiştir. Lozan antlaşması ardından Balkanlar'dan yapılan mübadele göçleri ile İstanbul'da nüfusu artıran önemli etken olmuştur (Tepealtı, 2019). Mübadele göçleri yanında İstanbul'un çeşitli bölgelerinde sanayi ve ticaret faaliyetlerinin gelişimine bağlı gerçekleşen iç göçler, kamu hizmetlerinin erişilebilirliğini sağlamak vb. nedenler idari

düzenlemelerin en önemli gerekçelerini oluşturmuştur.

Göçe bağlı nüfus artışı İstanbul'un merkezini oluşturan ve Sur içi denilen alanın dışında yoğunlaştığından dolayı yeni idari merkezler Avrupa Yakasında bu bölgelerde yoğunlaşmıştır. 1927 yılından sonra İstanbul'da idari yapıya dair düzenlemelerin ilki 1928 yılında gerçekleştirilmiştir (Tablo 5).

**Tablo 5.**  
*1928 Yılına Ait İdari Düzenleme*

Yıllar	Düzenleme	Açıklama
1928	Silivri, Kartal ve Beykoz	24.05.1928 tarih ve 1282 sayılı "On Kaza Teşkiline Dair Kanun" düzenlemesiyle belirtilen nahiyeler kaza yerleşmeleri haline getirilmiştir.

24 Mayıs 1928 tarihinde kabul edilen 1282 sayılı "On Kaza Teşkiline Dair Kanun" düzenlemesiyle İstanbul'da Silivri, Kartal ve Beykoz ilçeleri kurulmuştur (Resmi Gazete, 1928). Daha önce Çatalca Kazasına bağlı olan Silivri nahiyesinin Marmara sahilinde

sahip olduğu konum, tarım ve hayvancılığa bağlı ekonomik gelişimi bu kanuni düzenlemenin gerekçelerini oluşturmuştur. Kurulan Silivri kazası 735 km<sup>2</sup> büyüklüğe sahip olurken Çatalca'nın yüz ölçümü 2.525 km<sup>2</sup>'den 1.862 km<sup>2</sup>'ye düşmüştür.

1928 yılındaki 1282 sayılı düzenlemeyle Üsküdar kazasına bağlı Kartal ve Beykoz nahiyeleri de müstakil kaza haline getirilmiştir. Üsküdar Kazasına bağlı Kartal nahiyesinin Üsküdar'a olan uzaklığı, artan göçlere bağlı nüfusun yoğunlaşması ve ticari hareketliliğin sağladığı ekonomik potansiyel kaza teşkilatının kurulmasını gerektirmiştir. Kartal kazası Üsküdar kazasından 1 nahie, 2 mahalle ve 20 köy yerleşmesinin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur.

Beykoz nahiyesinde de halkın çeşitli ihtiyaçları için Şile ve Üsküdar merkezlerine gitmek zorunda kalması bu dönemde

sıkıntı oluşturmuştur. Bu sebepten Beykoz'un sahip olduğu sosyoekonomik potansiyel de değerlendirilerek Üsküdar kazasından 2 nahie, 7 mahalle ve 18 köy ile ayrılarak kaza yerleşmesi haline getirilmiştir (Şaşmaz, 2014).

Kartal ve Beykoz kazalarının oluşturulması Üsküdar'ın yüz ölçümünü önemli şekilde etkilemiştir. Üsküdar kazası 1.090 km<sup>2</sup>'den 119 km<sup>2</sup>'ye düşerken Beykoz (453 km<sup>2</sup>) ve Kartal (341 km<sup>2</sup>) Anadolu Yakası'nın yüz ölçümü en geniş kazaları durumuna gelmiştir. Ortaya çıkan bu idari yapıyla Üsküdar'ın kuzeyde Karadeniz ile olan bağlantısı kesilmiş oldu (Şekil 3).

**Tablo 6.**  
1929 Yılına Ait İdari Düzenleme

1929	Yalova	02.12.1929 tarih ve 1533 sayılı "Yalova'nın Kaza Haline Konulmasına Dair Kanun" ile Kocaeli'ne bağlı olan Yalova İstanbul vilayetine bağlanmıştır.
------	--------	--

1929 yılında yapılan düzenlemeyle (Tablo 6) Kocaeli Vilayetinin Karamürsel Kazasına bağlı Yalova nahiyesi kaza haline getirilerek ardından İstanbul Vilayetine bağlanmıştır. İstanbul'a herhangi bir kara sınırının bulunmadığı Yalova'nın İstanbul'un kazası haline getirilmesi özel bir durum oluşturmuştur. Alınan bu kararda Atatürk'ün 1929 yılında bölgeyi ziyaret ederek bölgedeki kaplıcalar için imar faaliyetini başlatması ve Atatürk'ün özel isteği

(Tuncel, 2013) yanında Yalova'nın İstanbul'a deniz ulaşımı kolaylığı ve İstanbul'un sayfiye yeri olmasının etkili olduğu düşünülebilir. Ancak şu da var ki yıllar boyunca Yalova, İstanbul yerine ticari ve ekonomik bakımdan Kocaeli ve Bursa'nın etki sahasında kalmıştır. Çoğunlukla İstanbul halkının yazlık konutlarının bulunduğu Yalova'nın deniz kıyısındaki yerleşmeleri yaz dönemlerinde yoğun nüfusu barındırmıştır.

**Tablo 7.**  
1930 Yılına Ait İdari Düzenleme

1930	Fatih, Eminönü, Kadıköy, Beşiktaş ve Sarıyer	15.05.1930 tarih ve 1612 sayılı "Yeniden Kaza Teşkiline ve 1452 sayılı Kanuna Merbut 2 Numaralı Cetvelin Tadiline Dair Kanun" ile "merkez kaza" lağvedilmiş ve belirtilen yerleşmeler kaza yerleşmeleri haline getirilmiştir.
------	--	---

03.04.1930 tarihinde kabul edilen 1580 sayılı "Belediye Kanunu" ile merkezi yönetim tarafından atanan vali ve kaymakamlara mülki işler yanında belediye başkanlığı görevini de yürütme sorumluluğu verildi (Resmi Gazete, 1930). Vali ve kaymakamların sorumluluklarının ve iş yükünün artması neticesinde mülki ve belediye hizmetlerin daha rahat organizasyonunu sağlamak adına İstanbul'da kapsamlı bir idari düzenleme yapılarak beş farklı kaza daha teşkil edilmiştir. 1612 sayılı kanunla İstanbul'un Merkez Kazası; Fatih ve Eminönü olarak iki ayrı kaza haline getirilmiştir (Resmi Gazete, 1930).

Avrupa Yakasında 1930 yılı itibarıyla Çatalca kazası sınırları içindeki Kilyos Nahiyesine bağlı köyler ile Beyoğlu kazasının İstanbul Boğazı kıyılarındaki köyleri ve Bakırköy Kazasına bağlı olan Cebeci ve Pirinççi köyleri bir araya getirilerek Sarıyer kazası oluşturulmuştur (Aksel, 1994, s. 467; Şaşmaz, 2014, s. 101). Oluşturulan Sarıyer kazası 1935 yılı itibarıyla 226 km<sup>2</sup> olurken Çatalca kazası 1.862 km<sup>2</sup> ve Beyoğlu kazası 306 km<sup>2</sup> yüz ölçümüne düşüş göstermiştir (DİE, 1935). 1612 sayılı kanunla Avrupa Yakasında oluşturulan bir diğer kaza da Beşiktaş'tır. Daha önce Beyoğlu kazasına bağlı olan Beşiktaş Nahiyesi 1930 yılında Merkez ve Arnavutköy nahiyelerinden oluşurken bu nahiyelere bağlı köy yerleşmesi bu tarihte mevcut değildi (Avcı, 1994, s. 166; Şahin, 2015, s. 268). Üsküdar'a bağlı nahie olan Kadıköy, 1930 yılındaki düzenlemede yine Üsküdar'a bağlı olan Kızıltoprak ve

Erenköy nahiyeleri ile birlikte ayrılarak 34 km<sup>2</sup> büyüklüğe sahip müstakil kaza haline getirilmiştir (Şahin, 2017, s. 430). Bu değişiklikte birlikte İstanbul'un kaza sayısı 15'e ulaşmıştır.

1935 yılı nüfus sayımı verilerinden faydalanılarak İstanbul'un kaza, nahie ve köyleri Tablo 8'de bir araya getirilmiştir. Tablo 8 incelendiğinde İstanbul'da 8'i Avrupa Yakasında, 6'sı Anadolu Yakasında olmak üzere Yalova ile birlikte toplam 15 kaza, 52 nahie ve 261 adet köy yerleşmesinin mevcut olduğu görülmektedir.

Tablo 8'i incelediğimizde görülüyor ki köy yerleşmeleri Avrupa Yakasında yoğun olarak Çatalca (73), Silivri (24) ve Bakırköy (19) kazalarında, Anadolu Yakasında ise Şile (46), Beykoz (20) ve Kartal (19) kazalarında yer almıştır. İstanbul'un her iki yakasının uç kesimlerinde (Şekil 3) kırsal karakter gösteren nahie ve köy yerleşmelerinde ilerleyen yıllarda artan ulaşım imkânlarına bağlı olarak sanayi ve ticaret gelişme gösterecektir. Bu duruma bağlı olarak göçlerle birlikte yerleşmelerde yoğunlaşan nüfus ve kamu hizmetlerine artarak duyulan ihtiyaç idari yapının değişimini de beraberinde getirmiştir. Bu bakımdan 1935 yılında nahie ve köy statüsüne sahip olan yerleşmelerin DİE ve TÜİK'e ait nüfus verilerini incelediğimizde özellikle 1950'lerden sonra İstanbul'un yeni semtleri ve ilçeleri konumuna geldiği görülmüştür.

İstanbul'da Cumhuriyet'in ilk dönemine ait kapsamlı idari düzenlemeler 1930 yılına kadar gerçekleşirken şehrin dinamik

yapısına ve sosyoekonomik gelişmelere bağlı olarak yeni düzenlemeler de gerçekleştirilmiştir. Lozan antlaşmasına bağlı mübadele göçleri devam ederken özellikle Avrupa Yakasında

kurulan sanayi tesisleri ve şehirde gerçekleşen imar hareketleri İstanbul'da nüfusun toplandığı yeni merkezlerin doğmasını beraberinde getirmiştir.

**Tablo 8.**

*1935 Yılı İstanbul'un İlçe, Nahiye ve Köy Yerleşmeleri*

Kazalar	Nahiye	Köyler
Adalar	Büyükkada	---
	Burgaz	---
	Heybeli	---
Bakırköy	Merkez	---
	Mahmutbey	Mahmutbey, Ayas, Ayapa, Ayayorgi, Çiftburgaz, İkitelli, Litros, Nifos, Şamlar, Vidos, YeniBosna
	Yeşilköy	Yeşilköy, Ambarlı, Avcular, Firuz, Halkalı, Kalitarya, Küçükçekmece, Safra
Beşiktaş	Merkez	---
	Arnavutköy	---
Beykoz	Merkez	Akbaba, Alibahadır, Anadolu feneri, Dereski, Mahmut Şevket Paşa, Polonez, Poyraz, Riva
	Anadoluhisarı	---
	Mahmutşevketpaşa	Ömerli, Bozhane, Cumhuriyet, Esençeli, Göllü, Hüseyinli, Kılıçlı, Koçullu, Muratlı, Öğümce, Paşamandıra, Sırapınar
Beyoğlu	Merkez	---
	Galata	---
	Hasköy	---
	Kasımpaşa	---
	Kemerburgaz	Kemerburgaz, Ağaçalı, Akpınar, Cebeci, Çiftalan, İhsaniye, Kısırmandıra, Odayeri, Petnahor, Pirinçci
	Şişli	Kağıthane
Taksim	---	
Çatalca	Merkez	Akalan, Çakıl, Çanakça, Dağyenice, Elbasan, Gökçeli, İhsaniye, İnceğiz, İzzettin, Kabakça, Kalfaköy, Kestanelik, Kızılcalı, Muratbey, Nakkaş, Oklalı, Ovayenice, Örcünlü, Pınarca, Subaşıköy, Tarfa, Yazlık
	Boyalık	Boyalık, Arnavutköy, Ayazma, Baklalı, Balaban burnu, Boğluca, Boğazköy, Çilingir, Hacımaşlı, Hadımköy, Haraççı, İmrahor, Karaburun, Sazlıbosna, Tayakadın, Terkos, Tursunköy, Yassıviran, Yeniköy
	Büyükkçekmece	Büyükkçekmece, Ahmediye, Anarşa, Bahşayış, Bojdar, Çakmaklı, Çöplüce, Ekşinoz, Kamiloba, Karaağaç, Kavaklı, Kırac, Kumburgaz, Mimar Sinan, Muha, Ömerli, Tepecik, Türkoba, Yakuplu
	Karacaköy	Karacaköy, Alaton, Belgrat, Celepköy, Çiflikköy, Halaçlı, Hisarbeyli, İstiranca, Karamandere, Ormanlı, Podima, Sivas, Yaylacık kört
Eminönü	Merkez	---
	Alemdar	---
	Bayazıt	---
	Kumkapı	---
Fatih	Küçükpazar	---
	Merkez	---
	Eyüp	Alibey köyü
	Fener	---
Kadıköy	Karagömrük	---
	Samatya	---
	Şehremini	---
	Merkez	---
Kartal	Erenköy	Küçükbakkal
	Kızıltoprak	---
Sarıyer	Merkez	Başbüyük, Dolayba, Kurt, Küçükyalı, Maltepe, Pendik, Soğanlık, Şihli, Yakacık, Yayalar, Yenikarye
	Samandıra	Samandıra, Ballica, Büyükbakkal, Emirli, Kurna, Kurdoğmuş, Paşaköy, Sarıgazi
Silivri	Merkez	Bahçeköy, Demirciköy, Garipçe, Gümüşdere, Kısırkaya, Kumköy, Rumeli Feneri, Uskumru, Zekeriya
	Yeniköy	Ayazağa
Şile	Merkez	Akviran, Alipaşa, Celaliye, Çanta, Fener, Feteköy, Gelevri, Haraççı, Kadıköy, Küçükçiklçlı, Ortaköy, Selimpaşa, Yapağca Sinekli, Bekirli, Beyciler, Büyükçavuşlu, Büyükkılıçlı, Çayırdere, Donamandıra, Gümüşpınar, Kurfalı, Sayalar, Seymen
	Merkez	Ahmetli, Akçakise, Bıçkıdere, Çayırbaşı, Darlık, Erenler Mezarlığı, Hamidiye, Hiciz, İmrender ve Ovacık, İmrenli, Kabakoz, Karabeyli ve Menşar, Karaca, Karamandere, Kızılca, Korucu, Kömürlük, Köydere ve Kaşbaşı, Meşrutiyet, Oruçoğlu, Satmazlı, Ulupelit, Üvezli, Yeniköy
Üsküdar	Ağva	Ağva, Çitaklı, Hacilli, Gökmaslı, Göksu, İsa, Kurfalı, Köce, Soğullu, Şuayipli
	Alacalı	Bacalı, Doğançalı, Damalı, Karakiraz, Kurna, Sofular
	Tekke	Tekke, Değirmençayırı, Hasanlı, Osmanköy, Yazımanayırı, Yaylalı
Yalova	Merkez	---
	Beylerbeyi	---
Yalova	Kısıklı	Alemdağ, Aşağıdudullu, Çekme, Reşadiye, Sultançiftliği, Ümraniye, Yukarıdudullu
	Merkez	Akköy, Çevgiler, Çiftlik, Elmalık, Esadiye, Gökçedere, Güney, Hacımehmet, Kadıköyü, Kazimiye, Kirazlı, Kurt, Samanlı, Safran, Soğucak, Yenimahalle
	Çınarcık	Çınarcık, Aşağı Kocadere, Çalica, Kuru, Ortaburun, Teşvikiye, Yukarı Kocadere
Kılınç	Kılınç, Çukur, Dere, Gacık, Kabaklı, Laledere, Taşköprü	

**Kaynak:** 1935 Yılı DİE Genel Nüfus Sayım Verileri.

**Tablo 9.**  
1936 ve 1937 Yıllarına Ait İdari Düzenleme

1936	Eyüp	9 Haziran 1936 tarih ve 3012 sayılı "Yeniden Dokuz Kaza Teşkiline ve Kadrolarda Bazı Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" düzenlemesiyle Eyüp nahiyesi kaza yerleşmesi haline getirilmiştir.
1937	Rami	20 Mart 1937 tarih ve 12899 sayılı kararname ile Eyüp sınırları içinde Rami nahiyesi kurulmuştur.

1936 yılında daha önce Fatih kazasına bağlı olan Eyüp nahiyesi ile Beyoğlu kazasına bağlı Kemberburgaz nahiyesi birleştirilerek Eyüp kazası oluşturulmuştur (Resmi Gazete, 1936). Eyüp nahiyenin nüfusunun 1935 yılı nüfus sayımında 20.000 eşğini aşması kaza teşkilatının kurulmasının en büyük gerekçesini oluşturmuştur. Eyüp kazası kurulduktan sonra Kemberburgaz ve Merkez (Eyüp)

nahiyesine ilave olarak 1937 yılında Eyüp kazasına bağlı olan Rami köyü gelişim potansiyeli ve geniş arazisi dikkate alınarak çevresindeki köylerle birlikte nahiyeye teşkilatına dönüştürülmüştür (Şaşmaz, 2014, s. 66). Bu değişikliklerden sonra Eyüp kazası 1940 yılı itibarıyla 10.66 km<sup>2</sup> yüz ölçüme sahip İstanbul'un 16. kazası olmuştur.

**Tablo 10.**  
1944 Yılına Ait İdari Düzenleme

1944	Ortaköy	02 Ağustos 1944 tarih ve 4642 sayılı "Yeniden on altı Kaza Teşkiline" Dair Kanun" düzenlemesiyle Ortaköy nahiyesi kurulmuştur.
------	---------	--

İstanbul'da 1930'lu yıllarda sanayileşmenin getirdiği nüfus yoğunluğuna bağlı olarak Beşiktaş kazasında 4642 sayılı kanun düzenlemesiyle 02.08.1944 tarihinde "Ortaköy" adında nahiyeye teşkilatı oluşturulmuştur. Oluşturulan kanun düzenlemesine gerekçe olarak mevcut durumda Beşiktaş kazasında nahiyeye teşkilatı bulunmadığından dolayı Mecidiye köyü, Balmumcu Çiftliği ve Zincirlikuyu gibi kırsal bölgelerde idari, güvenlik ve sosyal yönden oluşan zorlukların giderilmesi gibi sebepler gösterilmiştir (Resmi Gazete, 1944). Kurulan Ortaköy nahiyesine Beşiktaş kazasındaki Mektep ve Hastane mahalleleri ile beraber Ortaköy çevresindeki askeri bölge de dahil edilmiştir.

1945 yılında çıkarılan 4695 sayılı "Teşkilat-ı Esasiye Kanununun Sadeleştirilmesi" kanunu ile "nahiyeye" kavramı "bucak" kavramına dönüştürülmüştür (Şahin, 2006). 1970 yılından sonra da görev süresi dolan bucak müdürlerinin yerine yeni atama yapılmamış ve tedricen bucak idari teşkilatı pratikte ortadan kalkmıştır. Bucak teşkilatının resmi olarak kaldırılması ise 11.09.2014 yılında kabul edilen 5747 sayılı Kanunun 9. maddesindeki "Tüm illerde bucaklar kaldırılmıştır. Kaldırılan bucaklara bağlı belde ve köyler, bucağın bağlı olduğu idari birime bağlanmıştır." ifadesiyle gerçekleştirilmiştir.



**Şekil 3.**  
1950 Yılı İstanbul İli İdari Bölünüşü.



**Tablo 11.***İstanbul'a Ait Kazaların Nüfus, Yüzölçüm ve Yoğunluk Verileri (1950)*

Kaza Adı	Nüfus	Yüzölçüm (km <sup>2</sup> )	Yoğunluk (Kişi/km <sup>2</sup> )	Kaza Adı	Nüfus	Yüzölçüm (km <sup>2</sup> )	Yoğunluk (kişi/km <sup>2</sup> )
Adalar	15.405	11	1.426	Kadıköy	77.993	44	1.773
Bakırköy	42.596	232	184	Kartal	26.150	300	87
Beşiktaş	73.432	13	5.828	Sarıyer	32.114	150	214
Beykoz	37.152	435	85	Silivri	28.328	754	38
Beyoğlu	279.238	22	12.988	Şile	16.196	696	23
Çatalca	48.346	1.684	29	Üsküdar	72.425	160	453
Eminönü	123.056	5	26.751	Yalova	22.255	442	50
Eyüp	44.938	424	106	Toplam	1.166.477	5.390	216
Fatih	226.853	20	11.633				

**Kaynak:** DİE Genel Nüfus Sayım Verileri (1950).

### Tartışma ve Sonuç

İstanbul; Bizans ve Osmanlı döneminde sahip olduğu başkent unvanına bağlı olarak idari bakımdan uzun yıllar boyunca farklı statüde yönetime tabi tutulmuştur. Cumhuriyet döneminde Ankara'nın başkent olmasıyla bu ayrıcalığını kaybeden İstanbul'un idari yapısına dair değişiklikler ülke geneline yönelik düzenlenen yasalarla gerçekleştirilmiştir.

Osmanlı döneminde Suriçi ve yakın çevresinde kadılık ana teşkilatına bağlı olarak nahiye ve mahallelere ayrılarak yönetilen İstanbul Tanzimat dönemindeki düzenlemelerle vilayet statüsü kazanmış ve idari alanı genişlemiştir. Cumhuriyet'in ilk idari örgütlenmesinde Bakırköy, Merkez ve Adalar olmak üzere sadece üç kazaya (ilçe) sahip olan İstanbul yıllar itibariyle idari gelişimini sürdürmüştür. Cumhuriyet'in ilk döneminde gerçekleştirilen kanuni düzenlemelerle İstanbul 1930 yılı itibariyle 15 kazaya sahip olurken idari sınırları günümüz sınırlarına yakın bir durum sergilemiştir. Kara sınırı olmamasına rağmen Yalova'nın İstanbul'a idari bakımdan bağlanması özel bir durum oluşturmuştur.

1930 yılında yürürlüğe giren 1580 sayılı "Belediye Kanunu" ile vali ve kaymakamlara mülki işlerle birlikte belediye başkanlığı sorumluluğunun da verilmesi kamu hizmetlerinin daha rahat organize edilmesi gerekliliğini doğurmuş ve kapsamlı idari düzenlemeyi beraberinde getirmiştir. Esasında İstanbul'da idari yapıya dair düzenlemelerin sık sık meydana gelmesinin en önemli sebebi nüfusa bağlı artan kamu hizmetleri yoğunluğunu karşılamak olmuştur. Mevcut kazalar bölünerek yeni kazalara dönüşmüş, mülki yapı oluşturulmuş ve kamu hizmetleri karşılanmaya çalışılmıştır. Bu durum günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.

Çalışmada tespit edilen bir diğer nokta ise İstanbul'un sahip olduğu sosyal ve ekonomik bakımdan cazip şartların, kente yapılan sanayi yatırımlarının ve artan ticari potansiyelin İstanbul'un nüfusunu göçlerle yıllar itibariyle artırdığı ve buna paralel olarak mekânsal gelişimin de beraberinde gerçekleşmesidir. Sanayi kuruluşları çevresinde kurulan gecekondu mahalleleri ve nüfusu artan köyler ilk olarak nahiye yerleşmelerine dönüşürken bu yerleşmeler daha sonra yeni

ilçeleri oluşturmuştur. Bu duruma bağlı olarak idari düzenlemeler ekonomik hareketlilik potansiyeline bağlı olarak Avrupa Yakası'nda yoğunluk göstermiştir.

İdari düzenlemelerde dikkati çeken bir diğer husus ise idari bölünmelerin daha çok yüz ölçümün geniş olduğu ilçelerde yapılmış olmasıdır. Bu bakımdan en eski kaza yerleşmeleri olan Bakırköy, Çatalca, Beyoğlu ve Üsküdar kazaları içinden birçok nahiye ve kaza yerleşmesi oluşturulmuştur. Özellikle Şahin (2017)'in çalışması incelendiğinde 1924 yılı itibariyle Üsküdar vilayetinin idari yapısının günümüze kadar sıkça değiştirildiği görülmektedir. Bakırköy, Çatalca ve Beyoğlu kazalarının ise en önemli ortak özelliği bu kazaların çok sayıda nahiye ve köye sahip olması ile yıllar itibariyle yoğun göç alarak büyümeleri olmuştur.

Sonuç olarak Bizans döneminden Cumhuriyet'e kadar başkentlik yapmış olan İstanbul'da mekânsal gelişime bağlı olarak idari yapı sık sık değişime uğramıştır. 1950 yılına gelindiğinde bir milyon sınırını aşan nüfusuyla İstanbul 16 kazaya sahip ülkenin en büyük idari ünite sahibi yerleşim yeri olmuştur. 1950 yılından sonra daha hızlı artış gösteren nüfusla birlikte idari yapı daha da hareketlenmiştir.

**Hakem Değerlendirmesi:** Dış bağımsız.

**Çıkar Çatışması:** Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

**Finansal Destek:** Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

**Peer-review:** Externally peer-reviewed.

**Conflict of Interest:** The author have no conflicts of interest to declare.

**Financial Disclosure:** The author declared that this study has received no financial support.

## Kaynaklar

- Aksel, A. (1994). Sarıyer İlçesi. *Dünden bugüne İstanbul ansiklopedisi 6. cilt* içinde (s. 466-468). Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Alanka, D. (2024). Nitel bir araştırma yöntemi olarak içerik analizi: teorik bir çerçeve, *Kronotop İletişim Dergisi*, 1(1), 62-82.
- Avcı, (1994). Beşiktaş İlçesi. *Dünden bugüne İstanbul ansiklopedisi 2. cilt* içinde (s. 166-167). Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Ayhan, F. (2021). İdari coğrafya açısından bir inceleme: Afyonkarahisar ili. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(3), 840-860. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.886380>
- Berger, A. (1994). Mahalleler. *Dünden bugüne İstanbul ansiklopedisi 5. cilt* içinde (s. 242). Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Bozlağan, R. (2012). *İstanbul, derinlik, değişim ve güç*. Hayat Yayınları.
- Canatar, M. (2015). İstanbul'un nahiye ve mahalleleri (1453-1923). Coşkun Yılmaz (Ed.), *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* içinde (s. 218-245). İSAM.
- Çolak, Ç. & Çolak, D. (2023). Türkiye Cumhuriyeti mülki idare tarihinde ilçeye dönüştürülen iller. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 19, 1-35.
- Demir, K. A. (2018). Yerleşme ve idari coğrafya bağlamında Türk mülki idare sistemi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 27(2), 195-212.
- DİE, (1927). Umumi nüfus tahriri.
- DİE, (1935). Genel nüfus sayımı (İstanbul), Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, Neşriyat Sayısı:75.
- DİE, (1950). Umumi nüfus sayımı, Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, Yayın No: 359.
- Gökburun, İ. (2017). İstanbul'da nüfusun gelişimi ve ilçelere dağılımı (1950 – 2015), *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(3), 110-130.
- Gözübüyük, A. Ş. (1997). *Türkiye'nin idari yapısı*. Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Ders Kitapları, Yayın No: 12.
- Güneş, M. (2015). Osmanlı döneminde İstanbul'da vilayet idaresinin teşekkülü. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(37), 181-199.
- Güneş, C. (2017). IX-XI. Yüzyıllar arasında Konstantinopolis'in yönetimine dair bazı tespitler. *Tarih Okulu Dergisi*, 10(32), 717-731.
- İpşirli, M. (2015). Payitaht İstanbul'un İdaresi. Coşkun Yılmaz (Edit.), *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* içinde (s.58-76). İSAM.
- Keçiş, M. (2015). Bizans döneminde İstanbul'un kent yönetimi. İçinde Coşkun Yılmaz (Edit.), *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* içinde (s.18-37). İSAM.
- Kılıç, O. (1999). XVII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nin eyalet ve sancak teşkilatlanması. G. Eren (Edit.), *Yeni Türkiye Osmanlı Özel Sayısı (Teşkilat)* içinde. Yeni Türkiye Yayınları.
- Koday, Z. (2021). İdari planlama. M. Doğan, M. Köse ve F. Ayhan (Edit.), *Coğrafi Planlama* içinde (s.149-174). Pegem Akademi.
- Kuban, D. (1970). İstanbul'un tarihi yapısı, *Mimarlık Dergisi*, 8(5), 26-49.
- Magdalino, P. (2015). Bizans İstanbul'u: Topoğrafya ve yerleşim. Coşkun Yılmaz (Edit.), *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* içinde (s. 410-427). İSAM.
- Oktay, T. (2015). Tanzimat'tan XXI. yüzyıla İstanbul'un yönetimi. Coşkun Yılmaz (Edit.), *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* içinde (s. 134-217). İSAM.
- Özçağlar, A. (2005). Türkiye'de mülki idare bölümlerinin idari coğrafya analizi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 3(1), 1-25.
- Özçağlar, A. (2015). *Yönetmelik coğrafya*. Nika Yayınevi.
- Özkan, B. (2020). *Tarihte İstanbul haritaları*. Boyut Yayıncılık.
- Resmi Gazete, (1921). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1T.pdf>.
- Resmi Gazete, (1926). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/404T.pdf>
- Resmi Gazete, (1930). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1499.pdf>
- Resmi Gazete, (1930). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1471.pdf>
- Resmi Gazete, (1936). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3330.pdf>
- Resmi Gazete, (1944). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5813.pdf>
- Şahin, İ. (2006). Nahiye. *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:32, s:306-308.
- Şahin, C. (2015). İstanbul'un ilçeleri. Coşkun Yılmaz (Ed.), *Büyük İstanbul Tarihi* içinde (s. 246-324). İSAM.
- Şahin, C. (2017). Cumhuriyet Dönemi Üsküdar ilçesi idari sınırları. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX, 11-13 Kasım 2016, Bildiriler III. Cilt Kitabı içinde 423 – 442.
- Şaşmaz, M. (2014). *Türkiye'nin idari taksimatı (1920-2013) Cilt I-XV*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Şaşmaz, H. Ç. (2022). İdari yapılanmalara dair hukuki düzenlemeler, *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 53-72.
- TBMM, (1924). Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Kabul Tarihi: 20.05.1924, Kanun No: 491, Ankara.
- Tepealtı, F. (2019). Lozan nüfus mübadelesi göçleri ve Türk mübadillerin iskânı. *Coğrafya Dergisi*, 39, 89-98.
- Torun, S. F. (2017). Son dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun idari taksimatı. *Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(14), 85-110.
- Tuncel, M. (2013). Yalova. *İslam Ansiklopedisi*. (Cilt 43, s.306-308). Türkiye Diyanet Vakfı Basımevi.
- URL 1, <https://ozhanozturk.com/2017/09/04/notitia-urbis-constantinopolitanae/>